

MUSIQIY SAN'ATNING PEDAGOGIK SALOHIYATI

Abdullayev Xusan Shuxrat o'g'li
CHDPU, mustaqil izlanuvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada, bizningcha, zamonaviy pedagogika fani oldiga bo'lajak o'qituvchilarni musiqa san'ati vositalari orqali maktab o'quvchilariga estetik tarbiya berishga samarali tayyorlashning maqsadlari, yo'llari, shakllari, mazmuni va usullarini, vositalarini ilmiy tahlil qilish va nazariy jihatdan ishlab chiqishni taqozo etadi.

Kalit so'zlar: estetik tarbiyalash, pedagogik salohiyat, musiqa vosita, pedagogika, pedagogik komponent, kreativ fikrlar

Аннотация: В данной статье, на наш взгляд, порождает существенные проблемы для современной педагогической науки, требующие научного анализа и теоретической разработки целей, путей, форм, содержания и методов, средств эффективной подготовки будущих учителей к эстетическому воспитанию школьников средствами музыкального искусства.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, педагогический потенциал, музыка как инструмент, педагогика, педагогический компонент, творческая мысль.

Abstract: This article, in our opinion, raises significant problems for modern pedagogical science, requiring scientific analysis and theoretical development of goals, paths, forms, content and methods, means of effectively preparing future teachers for the aesthetic education of schoolchildren through the means of musical art.

Key words: aesthetic education, pedagogical potential, music as an instrument, pedagogy, pedagogical component, creative thought.

So'nggi yillarda insonning voqelikka munosabatini, uning axloqini shakllantirishning eng muhim omili sifatida jamiyatning zamonaviy talab va talablarini, yosh avlodni estetik tarbiyalashning yangi nazariya va amaliyotlarini ishlab chiqish zarurati tug'ildi.

Estetik tarbiya turli usullar va vositalar bilan amalga oshiriladi. Asosiy vositalar orasida musiqa san'atini ajratib ko'rsatish kerak. Musiqa san'ati boshqa san'at turlari (adabiyot, rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik, teatr, kino va boshqalar) kabi katta pedagogik salohiyatga ega.

Ta'lim "pedagogik salohiyat" tushunchasini biz o'sib kelayotgan yosh avlodda shaxsiy xususiyatlar va fazilatlarini shakllantirish uchun ta'lim vositalari va imkoniyatlarining yashirin arsenaliga ega bo'lgan kombinatsiya sifatida tushunamiz.

Demak, musiqa san'atining pedagogik imkoniyatlarini maktab o'quvchilariga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish, shaxsning estetik didi va ideallarini shakllantirish, musiqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun yashirin vositalar va imkoniyatlar bilan ushbu san'atga ega bo'lish nuqtai nazaridan ko'rib chiqish kerak. Yosh avlodning voqelik va asar hodisalarini estetik idrok etishi, musiqa san'ati, shuningdek, musiqa sohasidagi mustaqil ijodkorligi.

Musiqa (yunoncha “musike” - musiqa san'ati) - voqelikni aks ettiruvchi va asosan ma'lum balandlikdagi ohang yoki tovushlardan iborat bo'lgan mazmunli va maxsus tashkil etilgan balandlik va zamon tovush ketma-ketligi orqali insonga ta'sir qiluvchi san'at turidir. Musiqa insonning fikr va his-tuyg'ularini eshitiladigan shaklda ifodalab, odamlar o'rtasidagi muloqot va ularning ruhiyatiga ta'sir qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Musiqiy san'atning bunday salohiyati insonning tovush ko'rinishlarining uning aqliy hayoti, ayniqsa hissiy hayoti bilan jismoniy va biologik jihatdan aniq bog'liqligidan va tovushning tirnash xususiyati beruvchi va harakat uchun signal sifatidagi faolligidan kelib chiqadi. Musiqa bir qator jihatlari bo'yicha nutqqa, aniqrog'i nutq intonatsiyasiga o'xshaydi, bunda insonning ichki holati va uning dunyoga hissiy munosabati nutq paytida ovoz balandligi va boshqa xususiyatlar yordamida ifodalanadi. Shu bilan birga, musiqa nutqdan, birinchi navbatda, o'ziga xos san'at sifatidagi o'ziga xos fazilatlar bilan sezilarli darajada farq qiladi, shu jumladan: voqelikni aks ettirish vositachiligi (musiqa, rasm va haykaltaroshlik kabi, badiiy tasvirlarning o'ziga xos xususiyatiga ega emas), ixtiyoriy. utilitar funksiyalar, estetik funksiyalarning eng muhim roli, mazmun va shaklning badiiy qiymati (tasvirlarning individual tabiati va ularning timsoli, ijodkorlik ko'rinishlari, muallif va ijrochining iste'dodi). Insoniy muloqotning universal vositasi – nutq bilan solishtirganda, musiqaning o'ziga xosligi tovushlarning balandligi va vaqtinchalik (ritmik) munosabatlarini qat'iy tartibga solishda (belgilangan balandlik va davomiyligi tufayli) aniq tushunchalarni aniq ifodalashning mumkin emasligida ham namoyon bo'ladi. Musiqa insonning hissiy va estetik ekspressivligini sezilarli darajada oshiradi.

Musiqa ko'pincha boshqa san'at turlari (opera, balet, operetta, oratoriya, kantata, dastur musiqasi) bilan birlashtiriladi. Musiqa uchun material – bu maxsus asboblarning tovushlari va qo'shiq ovozlari, shuning uchun uni cholg'u (matnsiz yoki dastursiz yoki boshqa san'at turlari bilan birlashtirilgan, lekin qo'shiq aytmasdan) va vokal (cholg'u jo'rliigi bilan yoki cholg'usiz kuylash uchun) musiqaga bo'linadi.

Keling, “musiqiy san'at vositalari” tushunchasiga murojaat qilaylik. Fanda “vosita” tushunchasi juda ko'p qirrali hisoblanadi. Rus tilining lug'atida Ozhegov S.I. bu tushuncha “*biror narsaga erishish uchun texnika, harakat usuli*” deb izohlanadi.

Pedagogika fanida “vosita” tushunchasi - undan foydalanish tanlangan maqsadga erishishga olib keladigan narsadir, pedagogik faoliyat vositalari esa tarbiyachining ta’lim jarayonida tarbiyalanuvchiga ta’sir ko’rsatish uchun foydalanadigan omildir.

Qodjaspirova G.M. va Kodjaspirov A.Yu. pedagogik vositalar quyidagilardan iborat deb hisoblaydi:

- 1) pedagogik jarayonni tashkil etish va amalga oshirish uchun mo’ljallangan va o’quvchilarni rivojlantirish funksiyalarini bajaradigan moddiy ob’ektlar va ma’naviy madaniyat ob’ektlari sifatida;
- 2) pedagogik jarayonning mazmunli ta’minoti sifatida;
- 3) o’quvchilarni (mehnat, o’yin, o’qitish, muloqot, bilish) o’z ichiga olgan xilma-xil faoliyat sifatida.

Yuqorida tahlil qilingan ta’riflar asosida musiqa san’atining o’zi tarbiyaviy vosita bo’lib xizmat qilishi mumkinligini aytishimiz mumkin. Musiqa o’zining intonatsion tabiatiga ko’ra odamga ta’sir qiladi, uni ma’lum bir tarzda o’rnatadi (hissiyotlarni, his-tuyg’ularni uzatadi, harakatlarga harakat qiladi). Shu ma’noda musiqa vositalari shaxsni musiqa bilan tarbiyalash vositasidir. Bu erda pedagogik komponent mavjud.

Shunday qilib, bizning tadqiqotimiz doirasida cholg’u va vokal asarlar xalq va professional musiqaning yuksak badiiy namunalari bo’lgan, pedagogik jarayonni tashkil etish va amalga oshirish, estetik funktsiyalarni bajarish uchun mo’ljallangan musiqa san’ati vositasi bo’lishi mumkin degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Demak, musiqa san’atining o’ziga xos xususiyati uning insonning tuyg’ularining eng nozik tuslarini, ruhiy holatlarini ifodalash, uning ichki dunyosiga ta’sir o’tkazish qobiliyatidir. Musiqa san’atining ana shu xususiyati va muhim hodisalari ushbu paragrafda bizning e’tiborimiz mavzusidir.

Qadim zamonlardan beri musiqa yosh avlodni tarbiyalash uchun ishlatilgan. Uning ahamiyati har bir davr turli ijtimoiy tabaqalar, mulklar yoki guruhlarning bolalariga nisbatan ilgari surilgan ta’limning umumiy vazifalari bilan belgilanadi. Qadimgi Hindistonda musiqa va musiqiy ta’lim taqvodorlikka, boylikka erishishga yordam beradi va zavq keltiradi, degan qarashlar mavjud edi. Musiqa uchun talablar ishlab chiqilgan bo’lib, ular ma’lum yoshdagi odamlarga ta’sir qilish uchun mo’ljallangan. Shunday qilib, bolalar uchun musiqa tez sur’atda, yoshlar uchun - o’rtacha, va etuk yoshdagi odamlar uchun - sekin sur’atda, sokin va tantanali tabiatda foydali deb hisoblangan.

Qadimgi Xitoyda musiqa ta’limi masalalari davlat zimmasida edi. Ular qadimgi xitoy faylasufi Konfutsiyning (miloddan avvalgi 551 - 497 yillar) axloqiy ta’limotida muhim o’rin tutgan. U musiqani qat’iy tartibga bo’ysundirdi, davlat-siyosiy nuqtai nazarni musiqa ta’limiga kengaytirdi, axloq tarbiyasidan boshqa maqsadni ko’zlagan musiqa ijrosini man qildi. Bu kontseptsiya Konfutsiy izdoshlari – Mentsi va Xunzi asarlarida ishlab chiqilgan.

Antik estetikada demokratik tarbiya tizimining elementlaridan biri musiqa bo‘lib, u fuqaroning barkamol rivojlanishi vositasi sifatida foydalanilgan. Qadimgi Yunonistonda musiqiy ta‘lim masalalariga alohida e‘tibor berilgan: Arkadiyada 30 yoshgacha bo‘lgan barcha fuqarolar qo‘shiq va cholg‘u musiqasini o‘rganishlari kerak edi, Sparta, Fiva va Afinada – aulos chalishni o‘rganish va qatnashishni o‘rganganlar. Ushbu davrlarda xor odatda har bir insonning muqaddas burchi hisoblanardi. Yunonlar musiqa san‘atining axloqiy va tarbiyaviy rolini tasdiqlovchi “etos” ta‘limotini ishlab chiqqan.

O‘rta asrlar san‘ati, barcha o‘rta asrlar madaniyati kabi, xristian cherkovi ta‘sirida shakllangan. Musiqa muhim o‘rin egallagan monastirlarda maktablar tashkil etilgan. Uning maqsadi Muqaddas Bitik so‘zlarini jozibali va tushunarli qiladigan o‘lja bo‘lib xizmat qilishdir.

XIV- asrdan Uyg‘onish davri musiqiy pedagogikasi shakllandi, bunda musiqa san‘atining estetik va kognitiv funksiyalari, uning nafaqat odamlarning xulq-atvorini nazorat qilish, balki insonning ichki dunyosi va uning atrofidagi voqelikni aks ettirish vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

XVII-XVIII asrlarda dunyoviy musiqa san‘atining hukmronligi nihoyat aniqlanadi. Uning mazmuni falsafiy, tarixiy, zamonaviy, fuqarolik kabi turli mavzu va obrazlarni qamrab oladi.

Rossiyada XVII-XVIII asrlarda milliy miqyosda yoshlarni estetik tarbiyalash vositalaridan biri sifatida musiqiy ta‘lim masalasi ko‘tarilmagan, garchi buning zarurligi musiqa madaniyatining yetuk namoyandalari tomonidan e‘tirof etilgan bo‘lsa-da.

XX asrda musiqa san‘atining o‘rni qiziq, chunki uning rivojlanishiga millionlab odamlarning siyosiy va ijtimoiy hayotga jalb etilishi, jadal ilmiy-texnik taraqqiyot kabi ijtimoiy omillar kuchli ta‘sir ko‘rsatdi, bu esa yangi ommaviy axborot vositalarining paydo bo‘lishiga olib keldi: kino, radio, televideniya va boshqalar. Natijada musiqa san‘ati jahon miqyosida keng tarqalib, yuz millionlab odamlarning kundalik hayotida ommaviy axborot vositalari yordamida keng o‘rin egalladi. Musiqa san‘atining jamiyat a‘zolarining ongiga, ularning barcha xulq-atvoriga ta‘sir etish imkoniyatlari ancha oshdi.

Demak, yuqorida aytilganlardan kelib chiqadiki, musiqa san‘atning o‘ziga xos turi sifatida katta pedagogik salohiyatga ega, inson shaxsini shakllantirish, unga madaniyat tomonidan to‘plangan qadriyatlar, me‘yorlar, ideallarni etkazish qobiliyatiga ega va insonning umuminsoniy ehtiyojlarini qondiradi.

Musiqa va uning ana shunday yuksak imkoniyatlaridan samarali foydalangan holda yoshlarda musiqa darslarida estetik tarbiya, go‘zallikka, ma‘naviy yetuklikka bo‘lgan intilish, kreativ fikrlar va keng dunyoqarash, atrof va borliqni his qilish qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhim vazifadir. Bu borada musiqa fani

o'qituvchilaridan ham o'ziga xos bilim, ko'nikma, mahorat va pedagogik kompetentlikni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim to'g'risida"gi 2020-yil 23-sentabr O'RQ-637-sonli Qarori.
2. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017yil-488-bet.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2022-yil 02-fevral PQ-112-sonli Qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 26-may PF-6000-sonli Farmoni.
5. O'zbekiston respublikasi prezidentining farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.
6. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения и воспитания в общеобразовательной школе: Пособие для учителя. - М.: Просвещение, 1983.- 112 с.
7. Абдуллина А.А. Подготовка студентов музыкально-педагогического факультета к использованию музыки в нравственно-эстетическом воспитании школьников: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01. - Казань, 1991.-243 с.
8. Адищев В.И. Некоторые принципы педагогической деятельности А.Д. Городцова. Музыкальное воспитание школьников и профессиональная подготовка учителя музыки // Сб. науч. тр. / Перм. гос. пед. ин-т, Глазов, гос. пед. ин-т им. В.Г. Короленко. - Пермь, 1978. - С. 3-9.